

ПЕРЕДУМОВИ ЗАСТОСУВАННЯ КОНТРОЛІНГУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Вступ: Підвищення вимог до системи забезпечення економічної безпеки підприємства потребує вдосконалення інформаційно-аналітичної підтримки управлінських рішень в області економічної безпеки, що, в свою чергу, актуалізує застосування контролінгу в системі забезпечення економічної безпеки підприємства. **Мета:** Визначення передумов застосування контролінгу в забезпеченні економічної безпеки підприємства. **Методологія дослідження:** З метою визначення передумов застосування контролінгу в забезпеченні економічної безпеки підприємства пропонується розглянути, чи дозволить контролінг досягти цілей, встановлених перед системою забезпечення економічної безпеки підприємства, визначивши комплементарність цілей контролінгу й цілей, встановлених перед системою забезпечення економічної безпеки підприємства. **Результати:** На підставі співвідношення цілей контролінгу й цілей забезпечення економічної безпеки підприємства визнано доцільність застосування контролінгу в забезпеченні економічної безпеки підприємства. **Висновки:** Застосування контролінгу в забезпеченні економічної безпеки підприємства сприятиме реалізації основних цілей, встановлених перед системою забезпечення економічної безпеки підприємства.

Ключові слова: економічна безпека, контролінг, забезпечення економічної безпеки

М. Н. Рубанов

ПРЕДПОСЫЛКИ ПРИМЕНЕНИЯ КОНТРОЛЛИНГА В ОБЕСПЕЧЕНИИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Введение: Повышение требований к системе обеспечения экономической безопасности предприятия требует совершенствования информационно-аналитической поддержки управленческих решений в области экономической безопасности, что, в свою очередь, актуализирует применение контроллинга в системе обеспечения экономической безопасности предприятия. **Цель:** Определение предпосылок применения контроллинга в обеспечении экономической безопасности предприятия. **Методология исследования:** С целью определения предпосылок применения контроллинга в обеспечении экономической безопасности предприятия предлагается рассмотреть, позволяет ли контроллинг достичь целей, поставленных перед системой обеспечения экономической безопасности предприятия, определив степень комплементарности целей контроллинга и целей, поставленных перед системой обеспечения экономической безопасности предприятия. **Результаты:** На основании сопоставления целей контроллинга и целей обеспечения экономической безопасности предприятия признана целесообразность применения контроллинга в обеспечении экономической безопасности предприятия. **Выводы:** Применение контроллинга в обеспечении экономической безопасности предприятия будет способствовать реализации основных целей, поставленных перед системой обеспечения экономической безопасности предприятия.

Ключевые слова: экономическая безопасность, контроллинг, обеспечение экономической безопасности

М. N. Rubanov

PRECONDITIONS FOR CONTROLLING ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE

Introduction: Higher requirements to the system of ensuring the economic security of an enterprise require improvement of informational and analytical support of managerial decisions related to economic safety, which, in its turn, actualizes controlling of the system of economic security of the enterprise. **Aim:** Determination of preconditions for controlling the economic security of the enterprise. **Methodology:** In order to determine preconditions for controlling the economic security of an enterprise there has been sug-

* Рубанов М. М. – аспірант кафедри менеджменту та економічної безпеки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Луганськ, Україна
Rubanov M. N. – Postgraduate of Management and Economic Security Department, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Luhansk, Ukraine. maki007@bk.ru

gested considering whether controlling meets the demands of the economic security system and in what degree controlling purposes complement those of the economic security system. **Results:** Comparison of purposes of controlling and economic safety system purposes allows to recognize the feasibility of controlling for ensuring the economic security of the enterprise. **Conclusion:** Using controlling for ensuring the economic security of the enterprise allows to realize the main purposes of ensuring the economic safety of the enterprise.

Key words: economic security, controlling, ensuring the economic safety

Постановка проблеми. Сьогодні більшість науковців розділяє думку про те, що забезпечення економічної безпеки є необхідною умовою для виживання підприємства, його ефективного функціонування й стійкого розвитку. Однак, сучасні умови господарювання висувають нові вимоги до забезпечення економічної безпеки підприємства. Агресивність зовнішнього середовища потребує побудови зовнішнього контуру економічної безпеки, що дозволить забезпечити захист підприємства від несприятливого впливу зовнішніх загроз. Окрім зовнішнього контуру в системі забезпечення економічної безпеки підприємства має бути побудовано також внутрішній контур, який охоплюватиме як управлінські, так й операційні підсистеми підприємства. Забезпечення економічної безпеки підприємства має бути комплексним, що, в свою чергу, потребує впровадження системи сканування зовнішнього й внутрішнього середовища і моніторингу змін, що відбуваються як поза межами підприємства, так і всередині нього. Оскільки реалізація загроз може поставити під питання подальше функціонування підприємства, забезпечення його економічної безпеки має здійснюватись за принципом випередження загроз, який, в свою чергу, потребує побудови системи раннього попередження й адекватного реагування на загрози, що можуть виникнути в діяльності підприємства. Прискорення змін, що відбуваються в діяльності підприємства, потребує також прискорення реагування підприємства на ці зміни. Причому зміни відбуваються іноді настільки швидко, що в керівництва не залишається часу, щоб відвернути несприятливий вплив цих змін на підприємство. За цих умов управлінські рішення в сфері забезпечення економічної безпеки підприємства приймаються, як правило, на основі інтуїції чи життєвого досвіду, без застосування необхідного інструментарію й змістовних аналітичних висновків. В зв'язку з цим виникає потреба в інформаційно-аналітичній й методичній підтримці рішень керівництва з питань економічної безпеки, яка б дозволила підвищити обґрунтованість управлінських рішень щодо розробки стратегії й тактики забезпечення економічної безпеки підприємства. Сьогодні в теорії економічної безпеки немає жодного інструментарію, який дозволив би розв'язати зазначені вище проблеми. В той же час, в теорії управління з цією метою використовується інструментарій контролінгу. Оскільки концепція контролінгу розділяється сьогодні більшістю науковців, можна зробити висновок про формування нової парадигми управління, заснованої на системній інтеграції окремих напрямків діяльності підприємства, що в цілому відповідає тенденціям розвитку теорії економічної безпеки. Водночас слід зауважити, що розвиток контролінгу відбувається поза межами теорії економічної безпеки, що, в свою чергу, потребує додаткового обґрунтування доцільності його застосування в забезпеченні економічної безпеки підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволяє зробити висновок про те, що питання, які стосуються контролінгу, й питання, які стосуються економічної безпеки, досить широко розглянуто в наукових працях зарубіжних й вітчизняних авторів. Так, контролінгу присвячено праці таких зарубіжних авторів, як А. Дайле [11], Е. Майєр [22], Р. Манн [23], Х. Фольмут [28], Д. Хан [29]. Серед праць вітчизняних науковців питанням контролінгу присвячено праці таких авторів, як Є.А. Ананькіна [2], І.А. Брижань [6], І.Є. Давидович [10], А.М. Кармінський [12], Н.Г. Круссер [13], І.І. Циглик [30]. Питанням економічної безпеки присвячено нау-

кові праці таких авторів, як В.Г. Алькема [1], В.Л. Безбожний [3], Я.Ю. Білоус [4], Т.Г. Васильців [7], Л.В. Гнилицька [8] І.О. Губарева [9], С.Н. Іл'яшенко [12], Г.В. Козаченко [14], О.С. Корезін [16], Т.Б. Кузенко [18], М.А. Лєсков [21], О.М. Ляшенко [21], С.М. Міщенко [24], О.А. Полушкін [25], Н.В. Прус [26]. Однак, слід зауважити, що в більшості з випадків ці питання досліджуються науковцями окремо, що потребує визначення передумов, які дозволили б зробити висновок про те, чи є доцільним застосування контролінгу в забезпеченні економічної безпеки підприємства.

Метою статті є визначення передумов застосування контролінгу в забезпеченні економічної безпеки підприємства. Для цього необхідно з'ясувати, чи є цілі контролінгу комплементарними до цілей забезпечення економічної безпеки підприємства, тобто, чи дозволятиме контролінг досягти цілей, встановлених перед системою забезпечення економічної безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу. З метою визначення передумов застосування контролінгу в забезпеченні економічної безпеки підприємства, слід, перш за все, навести думку Е. Майєра [22], який вважав, що метою контролінгу є виживання підприємства. Зауважимо, що науковці, які займаються дослідженням економічної безпеки, підкреслюють, що саме виживання є першочерговим завданням системи забезпечення економічної безпеки підприємства. Цієї думки, зокрема, дотримується Т.Г. Васильців [7], стверджуючи, що основною задачею системи забезпечення економічної безпеки є підтримка життєздатності суб'єкта господарювання. Окрім теоретичного обґрунтування, зазначене твердження знаходить відображення й на практиці, про що свідчить дослідження В.Г. Алькеми [1], згідно якого для більшості з менеджерів вітчизняних підприємств першочерговим завданням системи забезпечення економічної безпеки є саме виживання підприємства.

Е. Майєр [22] наголошував, що контролінг дозволяє забезпечити виживання підприємства як в короткостроковому, так і в довгостроковому періоді. В першому випадку контролінг розглядається автором як система управління прибутком, а в другому – як система підтримки гармонійних взаємозв'язків підприємства з зовнішнім середовищем. Система управління прибутком розглядається автором як система прийняття й реалізації управлінських рішень, що стосуються формування, розподілу і використання одержаного підприємством прибутку. Метою цієї системи є максимізація прибутку за існуючої ринкової кон'юнктури й наявного в підприємства ресурсного потенціалу.

В зв'язку з цим слід навести думку Я.Ю. Білоус [4], яка вважає, що прибуток є основним критерієм економічної безпеки підприємства. Цієї точки зору дотримується також В.П. Пономарьов [14], який підкреслював, що підприємство перебуває в стані економічної безпеки лише за умови формування прибутку, достатнього для відтворення капіталу підприємства. Таким чином, контролінг, метою якого є максимізація прибутку, сприяє формуванню достатнього для забезпечення економічної безпеки підприємства обсягу фінансових ресурсів, що, в свою чергу, дозволяє зробити висновок про доцільність застосування контролінгу в забезпеченні економічної безпеки підприємства.

Слід зауважити, що максимізація прибутку досягається, перш за все, завдяки ефективному управлінню затратами підприємства, яке має забезпечувати, на думку Г.В. Козаченко [15], ефективне використання наявних в підприємстві ресурсів, що, в свою чергу, є цільовим орієнтиром в забезпеченні економічної безпеки підприємства згідно ресурсно-функціонального підходу. В межах цього підходу економічна безпека підприємства розглядається як стан найбільш ефективного використання наявних в підприємстві ресурсів, що дозволяє, на думку С.М. Іл'яшенка [12], запобігти виникненню й реалізації загроз, забезпечити тривале

існування й сталий розвиток підприємства згідно обраної ним місії. Цікаво, що А.М. Кармінський [13] зауважив, що саме забезпечення ефективного використання наявних в підприємства ресурсів є однією із задач контролінгу, що дозволяє зробити висновок про доцільність його застосування в забезпеченні економічної безпеки підприємства. Автор підкреслює також, що контролінг дозволяє забезпечити стійкий розвиток підприємства в довгостроковій перспективі. В зв'язку з цим слід навести думку О.М. Ляшенко [21], яка підкреслила, що розвиток є необхідною умовою забезпечення економічної безпеки підприємства.

Окрім максимізації прибутку, серед завдань контролінгу, Е. Майєр [22] виокремив також завдання, що стосуються зростання ринкової вартості фірми, виплати доходу на інвестований капітал і участі персоналу в прибутку підприємства. Зростання ринкової вартості підприємства, на думку автора, повинне забезпечити добробут власників, причому дохід власників на інвестований капітал повинен виплачуватись як з урахуванням середньої норми прибутку на капітал, так і з урахуванням рівня підприємницького ризику. В зв'язку з цим слід відзначити концепцію ризику О.С. Корезіна [16], який розглядав ризик як можливе відхилення від мети або очікуваного результату. При цьому автор стверджує, що, якщо говорити про ризик як про відхилення від очікуваного результату або про невідповідність результату заданим параметрам, то необхідно мати на увазі, перш за все, небажані відхилення і небажані невідповідності. В зв'язку з цим доцільно навести думку Є.А. Ананьїної [2] й І.Є. Давидовича [10], які вважали, що виявлення відхилень, визначення причин їх виникнення й розробки рекомендацій щодо їх усунення є основними завданнями контролінгу.

Окрім цього, слід зазначити, що контролінг як система управління прибутком підприємства, на думку Е. Майєра [22], має сприяти гармонізації інтересів власників, персоналу, керівництва й держави. В зв'язку з цим слід розглянути гармонізаційний підхід до забезпечення економічної безпеки, згідно якого економічна безпека підприємства розглядається, на думку Г.В. Козаченко. [15], саме з точки зору гармонізації економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних із ним суб'єктів зовнішнього середовища, що діють поза його межами. Цієї ж думки дотримується й В.Л. Безбожний [3], який вважає, що саме різновекторна гармонізація інтересів підприємства із суб'єктами зовнішнього середовища є передумовою забезпечення економічної безпеки підприємства, що дозволяє зробити висновок про доцільність застосування контролінгу в забезпеченні економічної безпеки підприємства.

Спираючись на розуміння того, що суперечності в реалізації інтересів можуть мати місце як в відносинах підприємства із зовнішніми щодо нього суб'єктами, так і всередині нього, можна зробити висновок про те, що застосування контролінгу значно розширює можливості підприємства щодо гармонізації інтересів пов'язаних із ним суб'єктів. В зв'язку з цим слід навести думку О.М. Ляшенко [21], яка, розвиваючи ідеї гармонізаційного підходу, тлумачить економічну безпеку як здатність підприємства протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам шляхом взаємоузгодження інтересів підприємства із інтересами суб'єктів як зовнішнього, так і внутрішнього його середовища.

Згідно цього підходу, контролінг забезпечуватиме вирішення завдань, що стосуються визначення цілей, досягнення яких сприятиме реалізації інтересів підприємства; встановлення складу пріоритетних інтересів підприємства й ключових суб'єктів взаємодії; визначення загроз, що перешкоджають реалізації інтересів підприємства; визначення можливостей, які відкриваються перед підприємством в системі взаємовідносин із суб'єктами взаємодії; визначення суб'єктів внутрішнього й зовнішнього середовища, без взаємодії з якими реалізація інтересів

підприємства є неможливою; визначення позиції підприємства в системі взаємовідносин із суб'єктами взаємодії.

В.Л. Безбожний [3] підкреслює, що численність інтересів підприємства й інтересів пов'язаних із ним суб'єктів взаємодії значно ускладнює забезпечення економічної безпеки підприємства на засадах гармонізаційного підходу. На наш погляд, застосування контролінгу дозволяє вирішити це питання, перш за все, за рахунок системної інтеграції окремих напрямків взаємодії підприємства з окремими суб'єктами господарювання.

Р. Манн [23] зауважив, що контролінг є не що інше, як система управління процесом досягнення кінцевої мети діяльності підприємства. Цікаво, що науковці вважають досягнення встановленої перед підприємством мети однією із найбільш суттєвих передумов забезпечення його економічної безпеки. Цієї думки, зокрема, дотримуються С.М. Іл'яшенко [12], вважаючи, що метою забезпечення економічної безпеки є створення сприятливих умов для функціонування й розвитку підприємства згідно обраної ним місії, Т.Б. Кузенко [18], наголошуючи на необхідності досягнення функціональних цілей підприємства, О.А. Полушкін [25], акцентуючи увагу на досягненні цілей підприємства як необхідної умови забезпечення його економічної безпеки. В зв'язку з цим слід навести думку Н.В. Прус [26] про те, що економічна безпека підприємства являє собою комплексну характеристику результатів діяльності підприємства, в зв'язку з чим під забезпеченням економічної безпеки підприємства автором пропонується розуміти процес, зміст якого полягає в розробці й реалізації комплексу заходів, що мають забезпечити стабільне функціонування підприємства відповідно до встановлених перед ним цілей. Таке тлумачення економічної безпеки дозволяє зробити висновок про виокремлення в якості критерію економічної безпеки ступеня досягнення встановлених перед підприємством цілей, що відповідає результатному підходу до забезпечення економічної безпеки підприємства, згідно якого економічна безпека розглядається як здатність підприємства до досягнення встановлених перед ним цілей. Відповідно до цього підходу підприємство знаходиться в стані безпеки лише тоді, коли досягненню встановлених перед ним цілей нічого не перешкоджає. Р. Манн [23] вважає, що саме контролінг дозволяє орієнтувати управлінський процес на досягнення встановлених перед підприємством цілей. Розділяючи цю думку, Х. Фольмут [28] підкреслив, що контролінг являє собою орієнтоване на майбутнє бачення стану справ на підприємстві відповідно до встановлених перед підприємством цілей. Цієї ж думки дотримуються І.І. Циглик [30], підкреслюючи, що контролінг є системою спостереження за внутрішнім економічним механізмом підприємства, що здійснюється з метою розробки шляхів досягнення встановленої перед підприємством мети, й І.А. Брижань [6], вважаючи, що контролінг дозволяє не лише окреслити цілі підприємства, визначити шляхи їх досягнення, а й забезпечити нагляд за просуванням підприємства до встановлених перед ним цілей. В зв'язку з цим слід навести думку Н.Г. Круссера [17], який порівнював контролінг із навігаційною системою, призначення якої полягає в підтримці встановленого керівництвом курсу підприємства. При цьому Р. Манн [23] підкреслював, що контролінг дозволяє уникнути несподіванок на шляху підприємства до встановлених перед ним цілей, своєчасно інформуючи керівництво підприємства про виникнення загроз й сприяючи розробці й реалізації заходів протидії.

Звичайно, подібна інтерпретація контролінгу, на наш погляд, є дискусійною, особливо в прив'язці до економічної безпеки підприємства, оскільки на сьогоднішній день, як слушно наголошує В.Л. Безбожний [3], пріоритет в забезпеченні економічної безпеки належить, перш за все, попередженню загроз, а не протидії ним. Проте, слід зауважити, що висловлена Р. Манном [23] думка щодо призначення контролінгу дозволяє підвести захисний підхід до забезпечення економічної

безпеки на новий рівень, оскільки з цієї точки зору контролінг дозволяє забезпечити ефективне управління підприємством в умовах виникнення стратегічних несподіванок, що ще більше актуалізує застосування контролінгу в забезпеченні економічної безпеки підприємства, бо за сьогоденних умов, коли середовище підприємства змінюється щоразу більш швидкими темпами, традиційні методи управління, зокрема ті з них, що спираються на інструментарій екстраполяції, не дозволяють уникнути непередбачуваних явищ, з якими підприємство стикається в процесі здійснення господарської діяльності. Більше того, дозволяючи, за висловом Р. Манна [23], ввімкнути в разі необхідності червоне світло, контролінг забезпечуватиме своєчасне інформування керівництва підприємства про виникнення загроз, дозволяючи здійснювати управління за слабкими сигналами, коли в керівництві в умовах інформаційного буму при нестачі релевантної інформації про тенденції розвитку несприятливої ситуації й причини її виникнення не залишається часу, аби відвернути збитки. Інакше кажучи, контролінг дозволяє в найбільш повній мірі реалізувати принцип випередження в управлінні, що, на думку провідних спеціалістів, є одним із найголовніших принципів в забезпеченні економічної безпеки підприємства. Таким чином, контролінг дозволяє своєчасно виявити загрози економічній безпеці підприємства, визначити причини їх виникнення й рекомендувати керівництву комплекс заходів з відвернення їх несприятливого впливу на підприємство, а в разі несподіваного виникнення й реалізації загрози – розробити комплекс заходів щодо протидії їй чи компенсації завданої нею шкоди.

А. Дайле [11] вважав, що контролінг являє собою концепцію управління підприємством, спрямовану на з'ясування всіх шансів й ризиків в діяльності підприємства. В зв'язку з цим слід навести думку А.М. Кармінського [13], який зазначає, що виявлення внутрішніх резервів й ринкових можливостей підприємства є ключовою задачею контролінгу. На нашу думку, цей погляд на призначення контролінгу відповідає сучасним поглядам науковців на забезпечення економічної безпеки підприємства, згідно яких в системі забезпечення економічної безпеки підприємства розглядаються не лише загрози, що можуть призвести до виникнення прямих економічних втрат і завдання збитків, однак, й ті загрози, що мають опосередкований вплив на підприємство, зокрема ті з них, що стосуються втрати невикористаних підприємством можливостей.

Розглядаючи місце контролінгу в системі управління, Е. Майєр [22] назвав контролінг механізмом забезпечення зворотнього зв'язку в контурі управління. На думку автора, контролінг дозволяє зберегти стан динамічної рівноваги організаційної системи в умовах виникнення тих чи інших збурень. Цікаво, що деякі з науковців пов'язують теорію безпеки саме з теорією внутрішньої рівноваги організаційних систем. Так, М.А. Лєсков [20] пов'язує безпеку з динамічною рівновагою, що встановлюється в саморегульованих системах, яка полягає в підтримці параметрів, необхідних для збереження системою своєї цілісності. Необхідність забезпечення внутрішньої рівноваги обумовлюється наявністю в системах як організаційних, так і дезорганізаційних тенденцій. Прояв цих тенденцій полягає в самоорганізації системи, тобто в формуванні організаційною системою впорядкованої структури. Контролінг, на думку Е. Майєра [22] слід розглядати саме як механізм самоорганізації, що забезпечує збереження організаційної системи. Це дозволяє зробити висновок про доцільність застосування контролінгу в межах концепції економічної безпеки, заснованої на керованості соціально-економічної системи, що тяжіє до внутрішньої рівноваги. Слід зауважити, що здатність до самоорганізації автор пов'язує не лише зі здатністю системи до переборення внутрішніх обмежень, вона стосується також збереження балансу в процесі взаємодії системи із зовнішнім середовищем, що дозволяє їй досягти стану, що залишається стійким до впливу зовнішнього середовища.

А.А. Богданов [5], окрім стійкості як здатності системи до стабільного функціонування за несприятливого впливу тих чи інших факторів, виокремлює також адаптивність організаційної системи, розуміючи під адаптивністю здатність системи пристосовуватись до несприятливих умов функціонування. Як механізм зворотнього зв'язку, контролінг, на думку Е. Майєра [22], сприяє самовпорядкуванню, самостабілізації й самоорганізації системи, забезпечуючи, таким чином, її стійкість й адаптивність. Цікаво, що саме стійкість й адаптивність, на думку І.О. Губаревої [9], є основними характеристиками економічної безпеки підприємства, що, в свою чергу, актуалізує застосування контролінгу в забезпеченні економічної безпеки підприємства.

Д. Хан [29] вважав, що контролінг є підсистемою управління, призначення якої полягає в забезпеченні підтримки керівництва в процесі вирішення ним загальної задачі координації системи управління з упором, перш за все, на задачі планування, контролю й інформування. Розглядаючи контролінг як систему інтегрованого інформаційного забезпечення, планування і контролю за діяльністю підприємства, автор окреслює можливості контролінгу в інформаційному забезпеченні економічної безпеки підприємства, яке Л.В. Гнилицька [8] вважала одним із основних напрямків забезпечення економічної безпеки підприємства. З цією думкою не можна не погодитись, оскільки забезпечення економічної безпеки підприємства безпосередньо пов'язане з наявністю актуальної й достовірної інформації як про зовнішнє оточення, так і про внутрішнє середовище підприємства. Значні обсяги інформації, необхідність здійснення безлічі оперативних розрахунків, пошуку і надання керівництву відповідної інформації для прийняття управлінських рішень зумовлюють необхідність формування єдиної системи інформаційно-аналітичної підтримки керівництва. Звичайно, це потребує персоналізації використання комп'ютерної техніки, розробки прикладних програм, інтегрованих пакетів, організації автоматизованих робочих місць, створення мереж наскрізної інформаційної підтримки керівництва з питань безпеки за рахунок формування інтегрованих баз даних, що відповідає сучасним поглядам науковців на контролінг, які вбачають в ньому подальший розвиток обліково-аналітичної діяльності на підприємстві в умовах використання сучасних інформаційних технологій. Так, зокрема, вважає Б.А. Райзберг [27], який розглядав контролінг як інструмент планування, обліку й аналізу з метою ухвалення управлінських рішень на базі комп'ютеризованої системи збору і обробки інформації на підприємстві.

Г.Я. Куперман [19], вважав, що інформування керівництва про стан справ на підприємстві має здійснюватись за кожним з напрямків його діяльності згідно встановленого переліку питань, в тому числі, тих із них, що стосуються формування портфелю замовлень, технологічної підготовки виробництва, фінансово-економічного стану підприємства, графіків випуску й реалізації продукції. В зв'язку з цим А.М. Кармінський [13] виокремив окремі функціональні напрямки контролінгу, зокрема, виробничий, кадровий й фінансовий контролінг, що, на наш погляд, в певній мірі відповідає декомпозиції економічної безпеки, згідно якої в системі економічної безпеки підприємства серед інших традиційно виокремлюються техніко-технологічна, інтелектуально-кадрова й фінансово-економічна складові, що формують внутрішній контур економічної безпеки підприємства. Окрім цього, автор виокремлює контролінг зовнішнього середовища, який, на нашу думку, дозволяє сформувати зовнішній контур економічної безпеки в розрізі її ринкової й інтерфейсної складових. Розглядаючи види контролінгу, автор виокремлює також стратегічний й оперативний контролінг, що, на наш погляд, співвідноситься з думкою науковців про необхідність забезпечення економічної безпеки підприємства на стратегічному й оперативному рівнях. Отже, контролінг, на наш погляд, дозво-

лятиме забезпечити інформаційно-аналітичну й методичну підтримку керівництва з питань розробки стратегії й тактики забезпечення економічної безпеки.

С.М. Міщенко [24], розглядаючи призначення системи економічної безпеки підприємства, зауважує, що в системі економічної безпеки підприємства має бути реалізовано планові, облікові, аналітичні, контрольні, інформаційні й організаційні функції. Функція планування полягає в визначенні цілей підприємства в забезпеченні його економічної безпеки і шляхів їх досягнення. Функція обліку реалізується як реєстрація й збір інформації, необхідної для ухвалення управлінських рішень в області забезпечення економічної безпеки підприємства. Функція аналізу полягає в дослідженні сукупності процесів, здатних істотно вплинути на безпеку підприємства. Функція контролю реалізується як перевірка відповідності досягнутих результатів цілям, встановленим в області забезпечення економічної безпеки підприємства. Інформаційна функція полягає в обробці, інтерпретації і наданні керівництву інформації, необхідної для ухвалення управлінських рішень в області забезпечення економічної безпеки підприємства. Організаційна функція реалізується як побудова системи взаємовідносин в області забезпечення економічної безпеки підприємства.

Очевидно, що реалізація цих функцій неможлива без застосування інструментарію контролінгу. Так, реалізації облікової й аналітичної функцій сприяє концепція контролінгу, орієнтована на облік. Реалізації планової і контрольної функцій сприяє концепція контролінгу з орієнтацією на планування і контроль. Реалізації інформаційної функції сприяє концепція контролінгу, орієнтована на інформацію. Реалізації організаційної функції сприяє концепція контролінгу з орієнтацією на координацію.

Розглядаючи доцільність застосування контролінгу в забезпеченні економічної безпеки підприємства, слід також навести думку О.С. Корезіна [16], який виокремлює наступні риси контролінгу. По-перше, контролінг націлений на попередження загроз і реалізацію підприємством можливостей, що відкриваються перед ним. По-друге, контролінг якнайкраще сприяє вирішенню задач, поставлених перед системою забезпечення економічної безпеки підприємства. По-третє, процес забезпечення економічної безпеки підприємства вимагає застосування відповідного аналітичного інструментарію, який має в своєму розпорядженні контролінг. По-четверте, реалізація заходів в області забезпечення економічної безпеки підприємства вимагає побудови ефективної системи координації, роль якої відіграє контролінг. По-п'яте, інформаційне забезпечення економічної безпеки вимагає побудови єдиної інформаційної системи в масштабах всього підприємства, що забезпечується через впровадження контролінгу. По-шосте, сучасні підходи до забезпечення економічної безпеки підприємства вимагають комплексності забезпечення економічної безпеки підприємства, що потребує впровадження особливого механізму інтеграції різних аспектів діяльності підприємства, реалізація якого є можливою виключно на основі контролінгу. Нарешті, оскільки загрози економічної безпеки підприємства є різноманітними, формування загального уявлення про стан підприємства вимагає побудови особливої системи, що формує й надає керівництву в необхідному розрізі інформацію про стан справ на підприємстві, роль якої якнайкраще виконує контролінг.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Огляд викладеного вище матеріалу дозволяє зробити висновок про комплементарність більшості завдань, встановлених перед системою контролінгу, й завдань, встановлених перед системою економічної безпеки підприємства.

Охоплюючи ключові напрями діяльності підприємства, контролінг формує цілісний погляд керівництва на забезпечення економічної безпеки підприємства. Сканування й моніторинг внутрішнього й зовнішнього середовища в системі конт-

ролінгу дозволяє визначити слабкі сигнали, за якими здійснюється превентивна ідентифікація загроз економічній безпеці підприємства, що дозволяє сформулювати систему раннього попередження й реалізувати принцип випередження загроз в забезпеченні економічної безпеки підприємства.

Контролінг дозволяє відстежувати будь-які критичні для економічної безпеки процеси в режимі реального часу, складати оперативні звіти про результати роботи підприємства, на підставі яких керівництво має можливість зробити висновок про сильні і слабкі місця в діяльності підприємства, реалізовані або упущені ним можливості, сприятливі чи несприятливі тенденції в діяльності підприємства.

За рахунок побудови спеціальної системи інформаційно-аналітичного забезпечення управлінських рішень з питань економічної безпеки, контролінг дозволяє отримати релевантну інформацію про стан підприємства за запитом користувача в будь-який момент часу. В свою чергу, це дозволяє своєчасно розробити комплекс заходів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки підприємства. За допомогою своєчасного інформування керівництва про загрози економічній безпеці контролінг дозволяє забезпечити виживання підприємства в ринковому середовищі, його тривале функціонування й розвиток, що дозволяє зробити висновок про доцільність застосування контролінгу в підсистемі інформаційного забезпечення економічної безпеки підприємства.

Література

1. Алькема В. Г. Аналіз системи економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності / В.Г. Алькема // Фінансова система України: зб. наук. праць. Вип. 16. — Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2011. — С. 99-107.
2. Ананькіна Е. А. Контроллинг как инструмент управления предприятием: учеб. пособ. / Е. А. Ананькіна, С. В. Данилович, Н. Г. Даниловичина ; под ред. Н. Г. Даниловичиной. — М.: Юнити, 2002. — 279 с.
3. Безбожний В. Л. Процедура вибору способу гармонізації інтересів соціально-економічної безпеки підприємства / В. Л. Безбожний // Економіка. Менеджмент. Підприємництво: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. Вип. 20. — Луганськ: СХУ ім. В. Даля, 2008. — С. 134-145.
4. Білоус Я. Ю. Аналіз підходів до визначення поняття економічна безпека підприємства / Я. Ю. Білоус // Економіка. Менеджмент. Підприємництво: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. Вип. 23. Ч. 2. — Луганськ: СХУ ім. В. Даля, 2011. — С. 241-247.
5. Богданов А. А. Тектология. Всеобщая организационная наука. — М.: Финансы, 2003. — 496 с.
6. Брижань І. А. Контролінг в системі інструментів забезпечення платоспроможності підприємства / І. А. Брижань, С. М. Кучер // Науковий вісник ПНТУ ім. Ю. Кондратюка. — №3 (22). — 2009. — С. 55-60.
7. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: [монографія] / Т. Г. Васильців. — Львів: Арал, 2008. — 384 с.
8. Гнилицька Л. В. Обліково-аналітична інформація як визначальний чинник забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання / Л. В. Гнилицька // Вісник СХУ ім. Даля. — 2011. — №3(2). — С.184-192.
9. Губарєва І. О. Теоретичне визначення змісту поняття «економічна безпека» / І. О. Губарєва, В. А. Доровської // Актуальні проблеми забезпечення економічної безпеки України: зб. наук. праць. Львівського державного університету внутрішніх справ. Вип. 2. — Львів: Вид-во ЛДУВС, 2009. — С. 31-40.
10. Давидович І. Є. Контролінг : навч. посіб. / І. Є. Давидович. — К.: Центр учбової літератури, 2008. — 552 с.
11. Дайле А. Практика контроллинга / А. Дайле ; под ред. М. Л. Лукашевича, Е. Н. Тихоненковой ; пер. с нем. — М.: Финансы и статистика, 2001. — 336 с.

12. Ильяшенко С. Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке / С. Н. Ильяшенко // Актуальні проблеми економіки. — 2003. — №3 (21). — С. 11–19.
13. Карминский А. М. Контроллинг : [учебник] / А. М. Карминский, С. Г. Фалько, А. А. Жевага, Н. Ю. Иванова ; под ред. А. М. Карминского, С. Г. Фалько. — М.: Финансы и статистика, 2006. — 336 с.
14. Козаченко Г. В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: [монографія] / Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко. — К.: Лібра, 2003. — 280 с.
15. Управління затратами підприємства: [монографія] / Козаченко Г.В., Погорелов Ю.С., Хлапьянов Л.Ю., Макухін Г.А. — К.: Лібра, 2007. — 320 с.
16. Корезин А.С. Методология развития системы экономической безопасности предприятия на базе корпоративных механизмов управления рисками : дисс. ... докт. экон. наук : 08.00.05 / А.С. Корезин. — С-Пб.: Санкт-Петербургский университет государственной противопожарной службы МЧС РФ, 2008. — 416 с.
17. Круссер Н. Г. Контроллинг как инструмент координации процессов управления при реализации стратегии предприятия (на примере предприятий газовой отрасли) : дисс. ... канд. экон. наук : 08.00.05 / Н. Г. Круссер. — Сыктывкар : Институт соц.-экон. и энерг. проблем Севера Коми, 2006. — 171 с.
18. Кузенко Т. Б. Планування економічної безпеки підприємств в умовах ринкової економіки : автореф. дис... канд. экон. наук : 08.06.01 / Т. Б. Кузенко. — К.: Європейський університет фінансів, інформаційних систем, менеджменту і бізнесу, 2004. —18 с.
19. Куперман Г. Я. Рыночная экономика: словарь / [под общ. ред. Г.Я. Купермана]. — 2-е изд., доп. — М. : Республика, 1995. — С. 202.
20. Лесков М. А. Гомеостатические процессы и теория безопасности / М. А. Лесков // Безопасность: Информационный сборник. Вип. 4(20), 1994. — С. 66–75.
21. Ляшенко О. М. Взаємозумовленість та взаємозалежність економічної безпеки та розвитку підприємства / О. М. Ляшенко, Ю. С. Погорелов // Менеджер: Вісник Донецького державного університету управління. — 2008. — №3 (45) — С. 162–171.
22. Майер Э. Контроллинг как система мышления и управления / Э.Майер; пер. с нем. Ю. Г. Жукова и С. Н. Зайцева; под ред. С. А. Николаевой. — М.: Финансы и статистика, 1993. — 96 с.
23. Манн Р. Контроллинг для начинающих. Система управления прибылью / Р. Манн, Э. Майер; пер. с нем. Ю. Г. Жукова. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Финансы и статистика, 2004. — 304 с.
24. Мищенко С. Н. Система обеспечения экономической безопасности организации : дисс. ... канд. экон. наук: 08.00.05 / С. Н. Мищенко. — Ростов-на-Дону, 2004. — 197 с.
25. Полушкин О. А. Управление безопасностью предприятий в условиях рыночной экономики / О. А. Полушкин // Закон и право. — 2005. — № 10. — С. 46–50.
26. Прус Н. В. Теоретичні аспекти забезпечення економічної безпеки підприємства / Н. В. Прус// Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. — 2011. — №3 (2). — С. 183–193.
27. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. — 2-е изд., испр. — М.: ИНФРА-М, 1999. — 479 с.
28. Фольмут Х. Инструменты контроллинга от А до Я / Х. Фольмут; пер. с нем., под ред. и с предисл. М. Л. Лукашевича и Е. Н. Тихоненковой. — М.: Финансы и статистика, 2001. — 288 с.
29. Хан Д. Планирование и контроль: концепция контроллинга / Д. Хан ; под ред. и с предисловиями А. А. Турчака, Л. Г. Головача, М. Л. Лукашевича. — М.: Финансы и статистика, 1997. — 765 с.
30. Циглик І. І. Контролінг. Сутність і основи формування та функціонування на підприємствах України / І. І. Циглик, І. О. Мозіль, Н. В. Кідрякова // Економіка. Фінанси. Право. — 2004. — № 4. — С. 11–18.

References

1. Alkema V. *Finansova systema Ukrainy: zb. nauk. pr.* [The Financial system of Ukraine: collected papers]. Ostrog: Natsionalnyy universytet «Ostrozka akademiia», 2011, no. 16, pp. 99–107.

2. Anankina E.A., Danilochkin S.V., Danilochkina N.G. *Kontrolling kak instrument upravleniya predpriyatiem* [Controlling as an enterprise managerial tool]. Moscow : Yuniti, 2002, 279 p.
3. Bezbozhnyy V.L. *Ekonomika. Menedzhment. Pidpriemnytstvo: zb. nauk. pr. Skhidnoukrainskoho Natsionalnoho Universytetu imeni Volodymyra Dalia* [Economy. Management. Entrepreneurship: collected papers of Volodymyr Dahl East Ukrainian National University]. Luhansk: SNU im. V. Dalia, 2008, no. 20, pp. 134–145.
4. Bilous Ya.Yu. *Ekonomika. Menedzhment. Pidpriemnytstvo: zb. nauk. pr. Skhidnoukrainskoho Natsionalnoho Universytetu imeni Volodymyra Dalia* [Economy. Management. Entrepreneurship: collected papers of Volodymyr Dahl East Ukrainian National University]. Luhansk: SNU im. V. Dalia, 2011, no. 23(II), pp. 241–247.
5. Bogdanov A.A. *Tektologiya. Vseobshchaya organizatsionnaya nauka* [Tectology. General Organization Science]. Moscow: Finansy, 2003, 496 p.
6. Bryzhan I.A., Kucher S.M. *Naukovy visnyk PNTU im. Yu. Kondratiuka*, 2009, no. 3(22), pp. 55–60.
7. Vasylytsiv T. *Ekonomichna bezpeka pidpriemnytstva Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zmitsnennia* [Economic security of entrepreneurship in Ukraine: strategy and mechanisms of strengthening]. Lviv: Aral, 2008. 384 p.
8. Hnylytska L.V. *Visnyk Skhidnoukrainskoho Natsionalnoho Universytetu imeni Volodymyra Dalia*, 2011, no. 2(157), pp. 184–192.
9. Hubarieva I.O., Dorovskoy V.A. *Aktualni problemy zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: zb. nauk. pr. Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav* [Actual problems of economic security in Ukraine: collected papers of Lviv State University of Internal Affairs]. Lviv: LDUVS, 2009, no. 2, pp. 31–40.
10. Davydovych I.Ye. *Kontrolinh* [Controlling]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury, 2008, 552 p.
11. Dayle A. *Praktika kontrollinga* [Controlling Practice]. Translated from German. Moscow: Finansy i statistika, 2001, 336 p.
12. Ilyashenko S.N. *Actual Problems of Economics*, 2003, no. 3(21), pp. 11–19.
13. Karminskiy A.M., Falko S.G., Zhevaga A.A., Ivanova N.Yu. *Kontrolling* [Controlling]. Moscow: Finansy i statistika, 2006, 336 p.
14. Kozachenko G.V., Ponomarov V.P., Lyashenko O.M. *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist ta mekhanizm zabezpechennia* [Economic security of enterprise: the nature and ensuring mechanism]. Kyiv: Libra, 2003, 280 p.
15. Kozachenko G.V., Pogorelov Yu.S., Makukhin G.A., Hlaponov L.Yu. *Upravlinnia zatratamy pidpriemstva* [Cost management of enterprise]. Kyiv: Libra, 2007, 320 p.
16. Korezin A.S. *Metodologiya razvitiya sistemy ekonomicheskoy bezopasnosti predpriyatiya na baze korporativnykh mekhanizmov upravleniya riskami* [Methodology of development the economic security system based on corporate risk management mechanisms]: dissertation for the degree of doctor of economic sciences. St. Petersburg: University of RF State Emercom Fire Service, 2008, 416 p.
17. Krusser N.G. *Kontrolling kak instrument koordinatsii protsessov upravleniya pri realizatsii strategii predpriyatiya (na primere predpriyatiy gazovoy otrasli)* [Controlling as an instrument of coordination of management processes for implementation of the strategy of the enterprise (on example of gas industry enterprises)]: dissertation for the degree of candidate of economic sciences. Syktyvkar: Institute of social, economic and energy problems of the North of Komy, 2006, 171 p.
18. Kuzenko T.B. *Planuvannia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv v umovakh rynkovoï ekonomiky* [Planning of economic security of enterprises under the market economy conditions]: abstract of dissertation for the degree of candidate of economic sciences. Kyiv: European University of Finance, Information Systems, Management and Business, 2004, 18 p.
19. Kuperman G.Ya. *Rynochneya ekonomika* [Market economy]. Moscow: Respublika, 1995, p. 202.
20. Leskov M.A. *Gomeostaticheskiye protsessy i teoriya bezopasnosti* [Homeostatic processes and security theory]. *Bezopasnost: informatsionnyy sbornik*, 1994, no. 4(20), pp. 66–75.
21. Lyashenko O.M., Pogorelov Yu.S. *Menedzher: Visnyk Donetskoho derzhavnoho universytetu upravlinnia*, 2008, no. 3(45), pp. 162–171.

22. Mayer E. *Kontrolling kak sistema myshleniya i upravleniya* [Controlling as a system of intellection and management]; translated from German. Moscow: Finansy i statistika, 1993, 96 p.
23. Mann R., Mayer E. *Kontrolling dlya nachinayushchikh. Sistema upravleniya pribylyu* [Controlling for beginners. The System of profit management]; translated from German. Moscow: Finansy i statistika, 2004, 304 p.
24. Mishchenko S.N. *Sistema obespecheniya ekonomicheskoy bezopasnosti organizatsii* [The system of ensuring the economic security of organizations]: dissertation for the degree of candidate of economic sciences. Rostov-on-Don, 2004, 197 p.
25. Polushkin O.A. *Zakon i pravo*, 2005, no. 10. pp. 46–50.
26. Prus N.V. *Visnyk Skhidnoukrainskoho Natsionalnoho Universytetu imeni Volodymyra Dalia*, 2011, no.3(2), pp. 183–193.
27. Rayzberg B.A., Lozovskiy L.Sh., Starodubtseva E.B. *Sovremennyy ekonomicheskyy slovar* [Modern Dictionary of Economics]. Moscow: Infra-M, 1999. 479 p.
28. Folmut H. *Instrumenty kontrollinga ot A do Ya* [Controlling Instruments from A to Z]; translated from German. Moscow: Finansy i statistika, 2001, 288 p.
29. Khan D. *Planirovaniye i kontrol: kontseptsiya kontrollinga* [Planning and control: the concept of controlling]. Moscow: Finansy i statistika, 1997, 765 p.
30. Tsyglyk I.I., Mozil I.O., Kidriakova N.V. *Ekonomika. Finansy. Pravo*, 2004, no. 4, pp. 11–18.

© М. М. Рубанов, 2012

Рецензент

д.е.н., проф. В. М. Ячменёва

Reviewer

V. M. Yachmeneva

Doctor of Economic Sciences, Professor

National academy of environmental protection and resort development, Simferopol, Ukraine

УДК 658.012